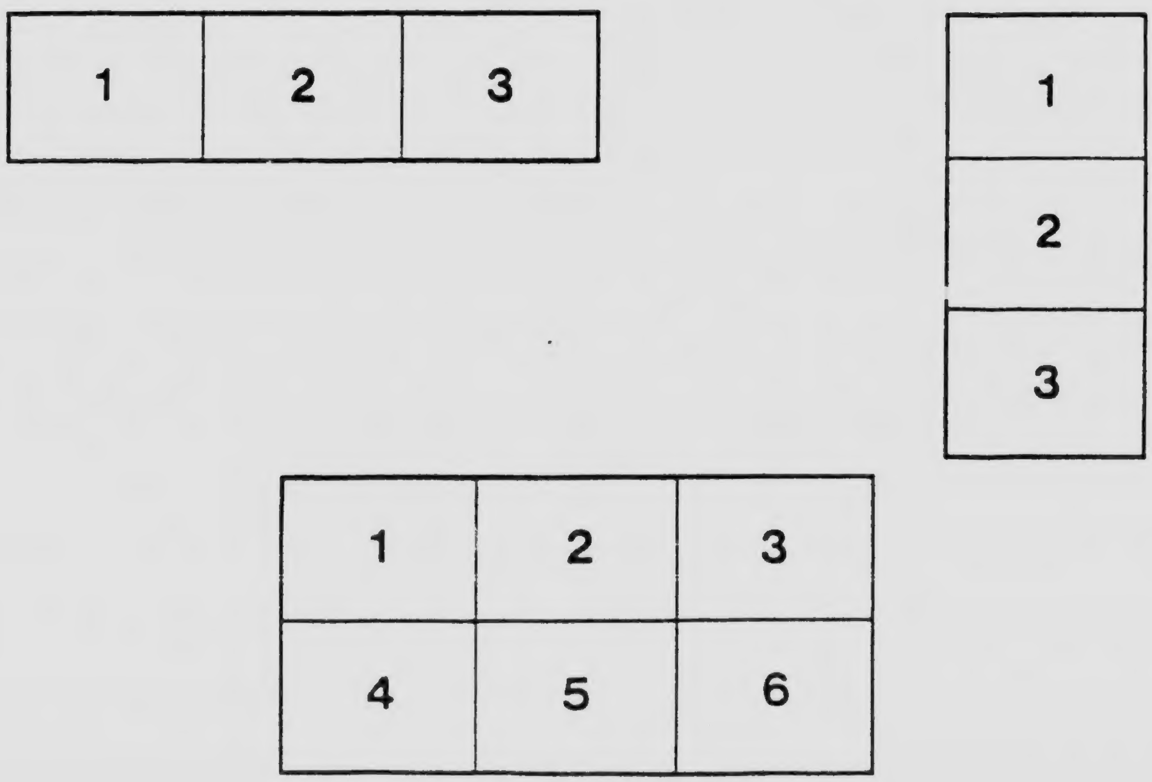

1
2
3
1
2
3
1
2
3
4
5
6

Народна бібльотека ч. 5.

ТАЄМНИЦЯ АМЕРИКИ

або

Огляд Американської Культури Сперед Христофора Колюмба.

З англійської переклав

М. Манчурак.

Ціна 15 центів.

ТОРОНТО 1920.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. Toronto, Ont., Canada.

Народна бібльотека ч. 5.

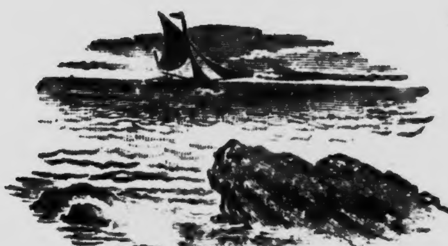
Таємниця Америки

або

Огляд Американської Культури Сперед Христофора Колюмба.

З анґлійської переклав

М. Манчурак.

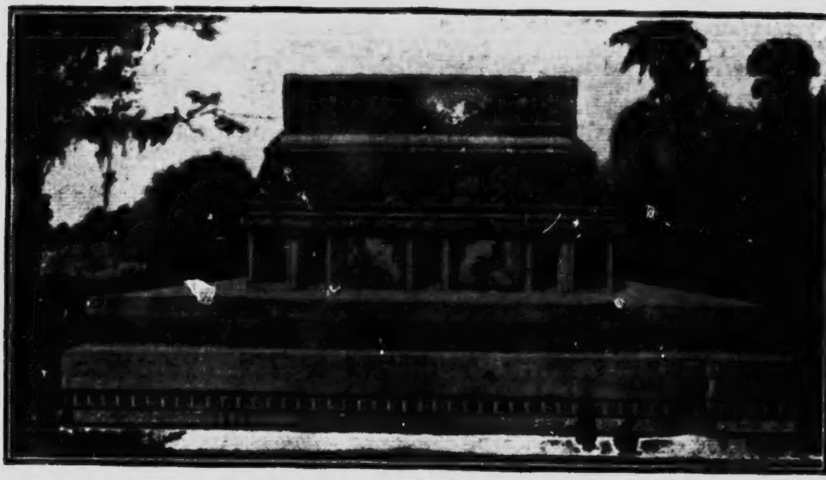

Ціна 15 центів.

ТОРОНТО 1920.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. Toronto, Ont., Canada.

ДИВОВИЖНА ЛЕҐЕНДА АМЕРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ СПЕРЕД КОЛЮМБА.

Святиня Маїв так як правдоподібно була за старих днів держави Маїв в Мексико.

Колюмб не знав, що він знайшов Америку. Се одна з світових трагедій, що ся славетна людина, поличкована на Гішпанськім Дворі людьми, які не варті були завязати йому черевика, переплив широкий Атлянтик, надибав новий світ для Гішпанії, а умер в злиднях, в нещастю і ланцюхах, незнаючи якого великого завойованя він доконав.

Він думав, що найшов пустопорожні береги другого боку Індії; і після скількох поколінь

іще трафились люди, що думали, що Колюмб надибав пустелю, коли він зійшов на берег на Заході.

Але в дійсности Колюмб найшов континент, який тисячі років назад був коном цівілізації, яка доконала великих річий і потім щезла. В Америці цвило жите перед тим, як Колюмб вишукав її. Вона була домом рас людей, які зробили дивовижні річи, виклали велитенські памятники, складаючи камінь на камінь, як робили Єгипетські будівничі, виклали величезні будинки на взбочах гір, вистроїли і насадили висячі сади, як давні тераси Вавилону, видовбали печери і божниці на зразок старих ассирійських і, зорбивши сі всі річи, пішли в забуте. Коли ми думаємо про Америку з перед Колюмба, ми думаємо про дивні імперії, і про всі їхні історії, що гублять ся в темряві старовини. Тепер подивімо ся, яким той сьвіт був, куди Колюмб приплив, сьвіт в якім трепотіло жите з перед століть, нім він його знайшов. Хоч йому, той сьвіт, яко новому знаходькови, здав ся таким німим, як могила.

Славетна раса будівничих, які відійшли в забуте.

Як давно істнує цівілізована істота, ми не можемо сказати. Записи доводять, що десять тисяч років тому назад були людські істоти, які

жили, робили і думали дуже подіб[illegible]о того, як у нас діеть ся. В той час як на туманних, лісових Британських Островах тамошні мешканці бігали голї між деревами і не дуже ріжнили ся від звірини, тоді були вже цівілізовані народи в Азії, в Північній Африці і на американсім континенті.

Ще нім Колюмб відкрив Америку, там були американські раси, які будували дивовижні божниці та палаци, жили під дивними законами, робили добрі дороги, що є одним з найпевніщих доказів цівілізації, у[illegible]вляли рілю, так що її цінні плоди видавал[illegible] в великім числі відмінних ґатунків; так само там уже був поділ на кляси, не меньше зазначений, як і в нас.

Далі видаєть ся дуже ясним, що заки сі раси стали цівілізованими, в Америці мали бути инші раси, які жили і робили, і від них пізніщі приймили в спадщину їхне знанє та інституції, як і ми дістали більшу частину наших законів, архітектури і наш ґуст в грецькій літературі від Римлян. Про тих давних людей ми не знаємо нічог[illegible] певного, хіба те, що вони істнували. Історія л[illegible]дини, на біду, дуже далека від своєї цілости.

Посьвідчене першого загощеня до Америки було записане тисячу літ перед тим, як Колюмб відплив з Гішпанії. Було воно написане китайським подорожним Гуей-сіном. В мілких човнах Китайці обплили вздовж берегів Спокійного

Океану аж до Камчатки, звідки можливо течія принесла їх до тієї землї, що ми звемо тепер Америкою. Се імя, мусимо запамятати, не було їй дане приблизно аж до року 1506, коли німецький професор Вальдзаймер заявив, що ся нова земля повинна бути названа після імени Амеріґо Веспуччі, Гішпанського мореплавця, котрий встановив факт, що Колюмб знайшов не Індію, а новий континет. Китайські мандрівники були буддгийські черцї. Перша земля знайдена ними була Мексико, а люди втій країні були або Ацтеки на перших щеблях розвитку, або раса яка була до них.

Ті люди жили в домах, носили одежу плетену з кори рослин, їздили колесницями, запрягаючи биків, коней і сарни, але вони не мали зброї і не воювали. В сім вони не були подібні до тих головних рас, яких найшли Гішпанці в Америці, і котрі вони майже винищили.

Державний і суспільний устрій в Перу за球 пановання Інків.

В Перу була цівілїзація Інків. Інки були монархи, котрі рядили далекосяглою велелюдною перуанською країною. Вони звали себе дітьми сонця; державною релїґією було сьвятковане сонця. Люди мало що не вклоняли ся своїм монархам; в сім вони не більше дурноваті від других націй більш недавних часів.

Скільки ми можемо висновити з гішпаньських книжок про перуанських мешканців, так вони були ряджені добре і по правді, однак неза-

Видовбана перед-кімната в палаці колюмн в Мітла, Мексико.

лежности вони не мали. Можливо що вони знайшли систем рядженя, після котрого кожний мав досить їсти і всяку потрібну одежу, що й було

надгородою за недостачу волі.

Всі вони мали робити. Ледарство було переступством, не тому, що ледащі люди нещасливі, нездорові і дуже часто лихі, а тому що рядяча кляса, Інка і його родина, шляхта та урядники істнували з робітників, а тому мали інтерес уважати, щоби всі робили. Звичайно, перуанські робітники тяжко не працювали і було їм дозволено перемінювати свій фах по певних упливах часу. Головна праця їхня була на ріллі. Вся земля здібна до хліборобства була ділена що року поміж людьми. Частина, яку вони одержували, залежала від великости родини. Отже коли чоловік мав семеро дітий з початку року, а протягом року родили ся близнята, так він підчас слідуючого річного поділу ґрунтів мав дістати одинадцять частин замість девяти. Колиж у него вмерло котре з дітий, або жінка, тоді він мав полишити ту землю, яка для них була призначена.

Таке саме було що до вовни, котра була потрібна їм на одежу. Животини, котрих стригли, належали до держави. Зістрижену вовну складали в громадських коморах, а потім ділили поміж люди, однаково для кождого чоловіка, кожної жінки і кожної дитини. Під сею формою урядованя стародавні Перуанці здаєть ся жили в задоволеню. Там не було мети піклуватись тілько про самого себе, не було боротьби, але надгородою було те, що там не було

злиднів; батько не мав клопотати ся, як дістати всего для житя його родині, а мати не була змушена дивитись на свою голодну дитину.

Закони були тверді, карали всіх однаково, за винятком шляхти, яка могла робити, як їй хотіло ся. Судді були обовязані не тільки судити переступників, але мали висліджувати їх і арештовувати. Коли судді були недбайливі, так така само кара спадала на них, під яку мали підпасти ними непокарані злочинці.

Інки мали почтовий систем богато ліпше орґанізований від котрої будь держави в Европі підчас гішпанського нападу на Америку. Листи і пакунки були вожені зі швидкостею 150 миль на день, але тілко для правлячої кляси. Найгіршим було в державі Інки те, що наука була "тільки про тих, хто панської крови". Безглуздна думка, що певна кляса має ліпшу кров від другої кляси, подибуєть ся скрізь поміж незакінчено-цівілізованими людьми. Не пропала вона ще й досі і в Америці.

Перуанці, котрих тримали в темноті, радо збирали армії на війни, що їхні керманичі без перестанку провадили на кордонах, щоб здобути більше і більше людий під владу дітий сонця. Коли на їхню країну наїхали Гішпанці, більшість народу не зхотіла щиро битись за рядячу клясу. Вони не брали участи в уряді. Чому, запитали самі себе, вони повинні були воювати? Як вони мусять мати панів, так чому не Гішпанців?

На їхню біду, вони не знали якими звірюками мали бути Гішпанці в їхній нестриманій жадобі золота .До гішпанського нападу все золото належало до Інків, котрі вживали його тільки на прикраси, а гірників, котрі викопували його для них, вони трактували полюдяному. Гішпанці, котрим було потрібне злото на гроші, довели правдивість тих слів, що "гроші є корінем усього лиха". Гішпанці поводились з гірниками дуже зле. Усіх Перуанців повернули в рабство. Вони зруйнували дорогоцінні будинки Інків. Гішпани мало що позіставили від Божниці Сонця в Кузко, що була однією з найбільш величавих місцевостий сьвяткованя, яку коли знав сьвіт.

Ми подивляємо будинки та палаци Інків та Ацтеків, міркуючи, як вони могли ставити такі величезні будівлі. Вони не мали ні ліверів, а ні підіймаючої машинерії, яку ми уживаємо при будові. Не мали вони залізного струменту. Вони мусіли викочувати величезні каміні по спохилій площі до місця, де вони мали бути припасовані. Сі спохилости вони висипали з землі і розкидали їх по викоченю того, що їм було потрібне. Коли треба було котити каміня на велике віддалене, так тоді прилагоджувались на те дороги, і велика кількість людий потребувала ся пхати і котити його. В одній місцевості в Мексико, один такий камінь, мав-

ший чотири сотні тонів ваги, був перепханий сімнайцять (англійських) миль.

Віднайдене руїн раси Маїв.

Великий міст збудований Ацтеками в Мексико, на богато століть перед приїздом Ко   ба до Америки.

Ті дивовижні будівлі тих давних людий не знищились завдяки лише хуткому зростаню

тропічних рослин, котрі ґрубо вкрили занепадаючі мури і захистили їх від руйнуючої атмосфери під покритям свого зеленого житя. Тепер в багатьох місцевостях ті будинки відкопані, обчищені і стали видовищем цілого сьвіта. Та на біду ми осягаємо зname про них коштом їхнього знищеня, бо як тільки вони стають виставлені на вітер та дощі, так зараз починають розсипатись.

Рештки американської цівілізації до відкритя Америки Колюмбом, приходять до нас в найдужче вражаючій формі архитектури Ацтеків в Мексико, Інків в Перу і Маїв в Центральній Америці, головно в Юкатані, Ґватемалі і Гондурасі. В горішних місцевостях Мексико і Перу рослини не так без міри росли, як в лежачих низше непролазних, повних міязмами малярії, лісових землях Центральної Америки, а тому горішні місця руїн, хоч ще не всї дослїджені, були там знані в великій більшости, в той час як тільки ось не давно довідались, що в Юкатанї і Ґватемалї є маяський тип штуки, який є посередком між штуками Ацтеків та Інків.

Тепер, однак, проґрес санїтарної науки, забезпечуючи житє в Центральній Америці, дає спромогу управляти на подив плодовиту в садовну землю; а за розширенем індустрії пішли американські люди науки, жадібні прочитати таємницю історії того краю.

Перед тим як орати, земля там мусить бути обчищена від густої рослинности, і по усуненю ліса та великої маси корчів, перед людськими очима зявляють ся фортеці та божниці, що були заховані від люського ока протягом тисячів років. Так, приміром, руїни Чіченіци, в Юкатані, про які зібрано найцікавіщі леґенди давних Американців, були відкопані дослїдниками, котрі пустились туда за бостонською компанією, якої наміром було плекати банани на землї, де бананова рослина виростає сорок стіп високо протягом вісімнайцятьох місяців.

Так скоро ростуть рослини в сїм горячім і вогкім підсоню, що пів цаля росту за 24 години є звичайною річию, а людина потребує ступити двайцять кроків від колїйвої дороги крізь трощу, щоб знайти себе так глибоко закритим зелениною, що палаючого сонця не видко і в полудне.

Чиж можемо ми дивувати ся, що навіть Кортес, йдучи в глиб тої країни, 400 рок в тому назад, з наміром завойованя, не завважив найбільше вражаючих останків старо-американської величи. Сих славетних руїн нїколи не бачило його око, так дуже вони були позаростали дивовижними рослинами.

Думають, що центрально-американські руїни цівілїзації доколюмбового приходу були незвісними передівсїм тому, що рослини, які

охоронили їх до тепер, ховали їх; друге, що колиб і бачили їх очи відважних Европейців, так шанси були такі, що вони ніколи не вертали ся з сих рівникових капканів смерти, щоб розповісти дивовижну казку; а трете й тому, що тубольці не переховали про них переказів, а раднїще уважали ті руїни за небезпечні місця.

Але всеж ми дістали ся в сумні середини сих глибоко похованих лїсових божниць. Вздовж цілої країни вмершої американс.кої цівілїзації, від Мексико крізь Центральну Америку аж до Перу, зістали ся твори штуки Ацтеків, Маїв і Інків, хоч ріжнять ся назвами, але в дійсности вони те саме і містять в собі одно спільне оповіданє.

Цитаделї, камінні будівлї і святині, поховані під деревами, або розсипаючись на боках горбів, доки вони самі стали здаватись горбами, були колись незвичайно штучною роботою пануючої тут раси, яка була по части войовничою, а в більшій мірі духовною. Ся раса, або каста, запанувала над плохим та підлягливим народом, колись войовничим, за помочию всеістнуючої сили релїгійних забобонів. Велике число людий жило так легко, як могло, під владою тієї касти. Правляча каста повирубувала на каміню історію своеї околиці; думають, що кожний камінь містить на собі історію повних пятьох років. Подвійний ряд тих ритованих камінів приводить до великої камяної божниці, котра

Різьба на будинку раси Маїв в Центральній Америці.

мала в найдальшій закутині галю, страшне місце, де приносили в офіру людий, щоб заспокоїти лють розгніваних богів.

Припущенє про вплив Єгипту і Атлянтиду.

Правдоподібно ті благі люди жили здебільшого спокійно, застрашені тією страшною галею жертов. Відки правляча раса прийшла ніхто не знає. Здаєть ся вона мала мати звязь з давними Єгиптянами. Богато голов вирізблених на монолітах дуже подібні до єгипетських. Декотрі думають, що дуже давно, як се не ясні переданя кажуть нам, де тепер є середдина Атлянтийського Океану, колись була земля; і ся раса людий рядячих в Центральній Америці, в полудневій частині Північної Америки і в північній частині, Полудневої Америки, мала дістати ся до Західного Континенту через ще незатоплену тоді Атлянтиду, яка лучила Східний Єгипет з Західним Єгиптом, і які обидва дуже зм…ились в великім протязі часу. Однак се можливо, бо і в Америці була рядяча кляса жерців, яка також істнувала в Єгипті. Обидві вони вживали єроґлифів і образцевого письма, а кімнати і сьвятині прикрашували пірамідами і дивачними ритуалами.

Стародавні єгипетські попівські образцеві писаня також дивачно перемішані сьвяткованем звірят; те саме є на писаню давної американсь-

кої попівської касти, яка найбільше прикрашувала каміня образцями звіря яґуара.

Як память про сі касти зникла, а їхні місця занепали і стали спустошені, ми можемо добре собі уявит, бо як не війною вони зістали знищені, так хоробою, бо се країна, де смерть приходить несподівано; тому велика більшість людий могла скоро забути про них, або згадувати їх з відразою.

Ми хотіли б прочитати їхню історію написану, а радше вириту ними самими глибоко і ясно на каміню побудованих ними сьвятинь; але ми не можемо. Ключа від їхнього альфабету ще не знайдено, хоч і думають дослідники тих символів, що вони можуть відчитати дати божниць. Вони думають, наприклад, що дата послідної інскрипції, вирізаної на моноліті в Квіріґві, є около 535 років після Христа, або в часі, коли анґлійські предки почали мандрівку до Анґлії і відбирали її від британських Кельтів.

Прикладом того, що можна бачити і відгадати з розкопів осідку уряду раси Маї, ми можемо взяти хоч би Чіченіцу, в Юкатані.

Там є три квадратових милі руїн з поваленими стінами, різьбленим камінем і з сотками колюмн. В центрі тих руїн стоїть і фортеція і божниця разом, і піраміда на девять терас облицьована камінем зі 104 сходами, що провадять до плятформи, котра має 40 стіп вздовж і 30 впоперек. В середній кімнаті містить ся капище. 3

піраміди провадить до гори дорога, 25 стіп широка, а 300 стіп довга, до святої керниці; вздовж тієї дороги, під згуки музики, проходили полонені і дівчата для вбитя на жертву богови тієї божниці через киданя їх до керниці.

Коли Гішпанці полонили сі землі, вони понищили, як тільки могли, ті символи жорстокої віри; є запис, що Гішпанці здемолювали там, не менше, як 5000 идолів, 13 престолы камінів і 197 ваз.

Що ся форма цівілізації, беручи штуку як її помічника і попівські закони, як її дух урядовання, була незвичайно поширена тоді, доводять величезні обшари руїн; лише ті руїни не з одного часу. Фактично, вони репрезентують багато соток років (майже тисячі) починаючи від стародавних божниць похованих в лісах Ґватемалі і покинутих чого, чому і коли, ніхто тепер не знає, і кінчучи на великих будівлях в Мексико та Кузко, знайдених Гішпанцями.

Як давно сі стародавні будівничі були цівілізованими, ми не можемо сказати, але вони видно були вже цівілізованими тоді, як старі імперії були цівілізованими на Сході, а духово здаєть ся, вони, не були дуже нищі коли цілком не нищі, від Гішпанців, котрі їх завоювали.

Знаряди за тих днів робили ся з каміня,

дерева або кісток. Тубольці мали добрі різці з них. Вони могли довбати, стругати і гострити з такимже може успіхом, хоч з богато більшим зусилєм, як теперішні теслі або каменярі. Зуби людожерця і инших животин були в звичайнім уживаню, як ножі та пробивачі.

Ясно з сего, що цівілізація сих доколюмбівських Американців досягала високого розвиненя в богатьох напрямах. Гішпанці цілком її знищили в Перу, і через цілі столітя ніхто не

Жертівня, на котрій давні Ацтеки різали людий на офіру своїм богам.

подбав заступити її новою. Також та валюча дикість зруйнувала цівілізацію в Мексико, котра, столітя до Колюмба, дала Америці систем урядованя й показувала дорогу житя.

Державний і суспільний устрій в Ацтеків.

Раса, котра рядила Мексиком, була раса Ацтеків. Ще й тепер велике число Ацтеків можна видіти в тій країні. Вони малі і грубковаті. Їхні чола і бороди надані взад, а тому їхні носи довгі. Їхні очі і волося чорні; їхній вираз тупий, але не понурий.

З Гішпанських писань ми знаємо богато де-чого про Ацтеків підчас гішпанського нападу. В Мексико, як і в Перу, населене було під владою монарха та шляхти. Вони мали отримувати військо для воен, котрі рядяча кляса невгамовано провадили, і були тяжко обложені податками для отриманя монархії і землевластників. Сі землевластники були дуже подібні до февдальної шляхти в Европі. Вони діставали свою землю від монарха на згоді, що мають бити ся за него, колиб він того не зажадав; влада шляхти над селянами була дуже велика. Там була, зрешти, збірка законів і систем суду, котрі притримували тиранію від надужить.

В кожнім великім місті були судові палаци з суддями, котрих не можна було скинути за виключенем поповненя ними великих переступств. Се була охороньча сторожа, довго бажана нами і другими націями Европи. Без неї горожанська свобода не може істнувати. Як уряд може скинути судіїв, котрі не виконують його волю,

як йому хочеть ся, тоді горожани не мають охорони проти кривди. Навіть монарх не міг відмінити постанови найвищого магістрату Ацтеків. Для отриманя суддів були призначені ґрунта, а судді були у великій пошані. Сьвідки мали присягати, як вони роблять і в наших судах, що будуть говорити правду. Вони торкали ся землі руками, а потім цілували їх. Се було покликуване Матері Землі засвідчити їхню добру віру. Ми цілуємо біблію з тієюж метою. Ми хочемо зробити справедливість вражаючою і гучною, вбираючи наших суддів в червоні шати стародавних мод і в перуки з кінського волосу; таке саме робили і Ацтеки. Засуд смерти проголошував монарх з злотого оздобленого перлами трону з стрілою в одній руці, а з другою лежачою на людськім черепі. Злодійство карали тяжко. Пійманого на крадіжі на ринку можно було бити на місці злочину. Рабівників, приловлених коло кукурудзи або тютюну, карано смертею. Молодих людий, котрі напивали ся, били часом до смерти; пяну жінку побивали камінем. Карою за брехню було обпалюване волося грючим смерековим смолоскипом.

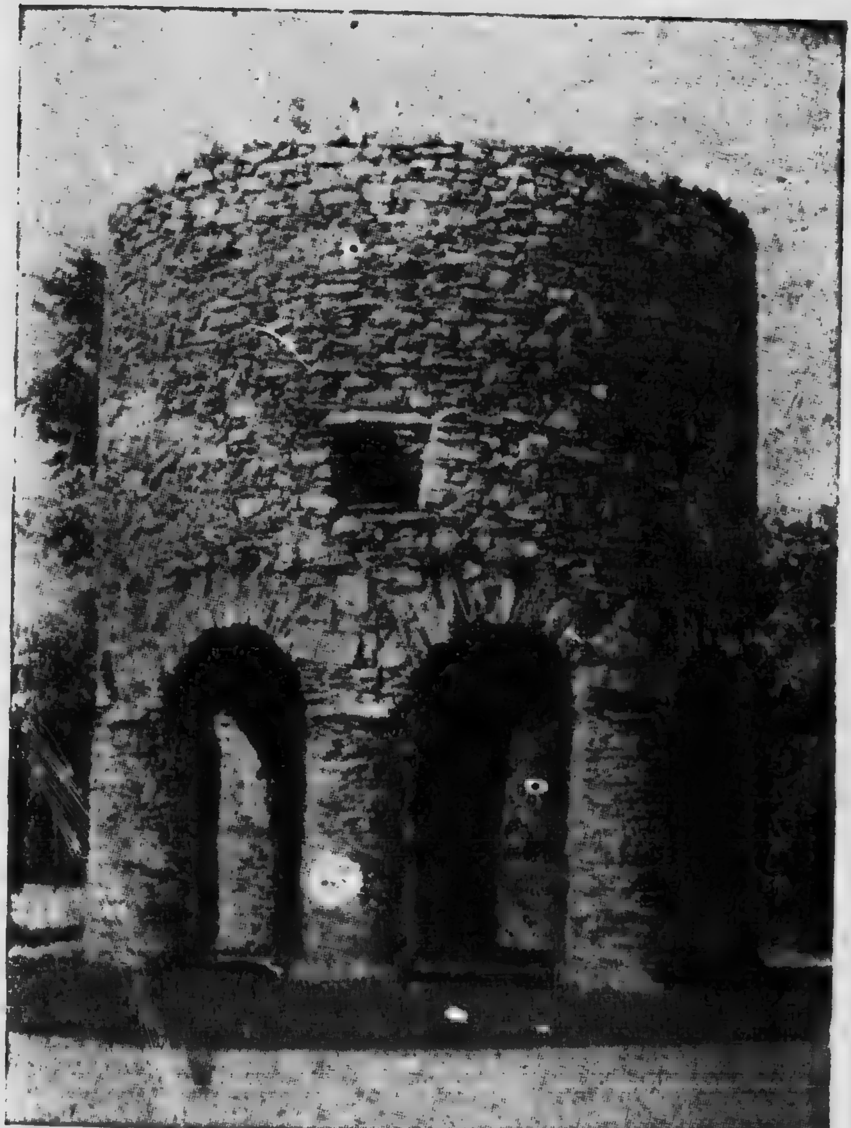
Головна пляма на цівілізації Ацтеків лежить в тім, що вона дала силу духовеньству, котре утримувало свій вплив та маючість жаданем вбиваня людий в жертву мексиканським богам. Ми так довго незалежні від релігійної тиранії, що

нам годі зрозуміти, як нація могла терпіти такі страховища, які були звичайними в божницях Ацтеків. Пізніще в гішпанській інквізіції було уживано духовенсьтвом убивства з тієюж метою, з якою і месіканська гієрархія уживала його, з тими страшними методами офірованя людий.

Гішпанці мали спромогу забрати Мексико і Перу після тієї причини, після якої пізніще і самі були розбиті у війні і позбулись своєї імперії, котра була колись такою великою. Кожна людська раса, котра чинить війну, вкінці звичайно сама паде у війні. Се світовий закон, що хто жиє за помочию меча, той і загини від него. Але ми повинні памятати се: люди ніколи не роблять воєн. Вони не „жиють за помочею меча". Вони вмирають на те, щоб монарх і рядяча кляса могли підбити котру країну і осягнути більше влади. Ацтеки і Перуанці мали страждати за неспокійну захланність і нелюдськість своїх рядячих. Так само й гішпанський нарід, і богато инших народів мали терпіти.

Варяги в Північній Америці.

В Північній Америці не знайдено слідів такої цівілізації, яка істнувала в Полудневій та Середущій Америці. Перший спомин про країну, котра тепер розділена між Злученими Державами та Канадою, подибуеть ся в думах

Башта побудована в Америці Варягами століття перед прибутэм Колюмба.

Варягів,*) в поемах, що були зложені про втриманя в свіжости память скандинавських героїв. Один з тих героїв на початку одинайцятого століття, перед тим як Вилям Завойовник вступив до Анґлії, звав ся Лейф Еріксон. Він почав від Ісляндії, котра була щасливою і самостіною републикою протягом 400 років, і приплив на східний беріг Північної Америки, котру він назвав Вайнлянд.

Робили спроби довести, що ті місцевости, котрі він відвідав, мають бути Нюфавнленд, Лябрадор, Нова Шкоція, Бостон і Род Айленд. Тубольці тих країн, в котрих перебули ті відважні морські плавуни, Варяги, були описані, як „темнокольорі і мізерно виглядаючи люди“. Вони мали великі очи, широкі щелепи, а волосє на головах було чорне. Ще не певно, чи ті тубольці були Ескімоси, чи Індіяни.

Варяги не зжили ся з тими стародавними Американцями, хтоб вони не були. Вони так ворожо поставились до Варягів, що Еріксон і його люди не могли осісти межи ними. Варяги відплили геть, і приближно протягом шістьох соток років нічого не було знано про американський Континент.

---

*)Стара назва мешканців Скандинавії.

Походжене назви "Індіян" і винищене тієї раси в Пінічній Америці.

Дивно, що Американська людність до Колюмба має називати ся "Індіянами", але се тому, що Колюмб, коли зійшов на беріг в Центральній Америці, думав, що він дістав ся до Індії. Він шукав дороги до тієї країни, а Гішпанці зразу, швидче ніж спізнали сю помилку, назвали тубольців "Індіосами", іменем, котре стало уживати ся усіма.

Індіяни Північної Америкі ділили ся на багато племен, і кожне племено мало свою власну мову. Між ними не зявилось такого дужого племена, котре-б могло накинути свою мову решті племен і так створити націю. Деякі з тих мов були подібні на "кашляне, гавкане і чихане"; деякі мали згуки, котрих ми цілком не уживаємо, подібні до зулуського "циканя". Вони складали ся з надзвичайно довгих слів. Ось приклад з мови Могавків: дейегнонгсе-дегрігадастірагеторва. Се буде по-нашому шварц до печі.

Коли перші Голяндські, Бритийські та Французські осадники зійшли на беріг Північної Америкі, вони знайшли расу мешканців, котрі хоч і були трохи цівілізовані, та всеж мали багато добрих прикмет і від них білі довідались багато доброго; прикміром, про ліки, про будо-

ваня без залізного наченя, про польоване, рибацтво та про уживане капканів. Ті тубольці були здебільшого високі і дужи; вони мали високі кістки ланитів, горбаті носи, подібні до вірлячих, вузькі очи. Вони могли переносити змучене, голод, спрагу і біль з самовідреченем і хоробростею; але Індіяни були хутко винищені хоробами, котрі занесли Европейці з собою.

Індіяни жили в хатчинах, чи-то виґвамах, побудованих навколо великої галі, посередині, котра була уживана про релігійні сьвяткованя, танці і віча, які вони звали "по-во". Індіяни сиділи і спали на землі. Вони їли з горщика, уживаючи до того пальці або й ложки. Їхньою головною поживою були мясо і овочі. Управа рілі у них була нездала. Вони уживали деревляні плуги, а сапали патиками.

Чоловіки звичайно носили штани, а жінки спідниці; і ті, і другі завивали ся у рядна підчас холоду; а як вони хотіли бути цілком убраними, так чоловіки одягали на голову очіпок з піря і пацьорків. Дуже вони звертали увагу на свої прикраси. Кожний був татуйований і вимальований. Багатьох з них вирізували собі дірки в губах, або лицях і запихали туди кавалки кісток або каміня до збільшеня своєї краси.

Сі „Індіяни" знали переважно, де знайти джерела найчистіщої води, найбогатші поклади глини, найліпший матеріял для краски, найтвердіщий і наймякший камінь. Вони були також

Один з боків славетної історії Америки виритої на камені, котрої ніхто не може прочитати.

близькі дослідувачі природи. Вони могли з певностею сказати наперед про погоду, і більше запевняючо, як ми сьогодня. Вони поклоняли ся многим богам, вірували в духів і думали, що животини мають душі так само, як людські істоти. Вони не були войовничими від природи. Мир був в їхнім звичаю; племена часто гостили ся разом в дружбі і обдаровували одні одних. Але коли вони розпочинали війну, так тоді обидва боки були зрадливі, хитрі і жорстокі. Вони не тілько вбивали своїх ворогів, вони пожерали їх.

Чія вина, що такий довгий час між білими осадниками і тубольцями Північної Америки, була така жорстока і дика війна, тепер годі признати. З оповідань Фенімора Купера, довідуємось про добрий і злий бік індіянського характеру. Коли Індіяни були розлючені, вони поповнювали страшенні вчинки, а білі віддячували їм не меньшим звірством. Але усі ті звірства поповнені з відкритєм Америки можеб і не стались, якби білі були поводились з червоними полюдяному, чемно і чесно, (уважаючи на те, що Індіяни мали право до земель, на яких вони і їхні батьки так довго жили,) і коли-б замісць ворогів, зробили їх приятелями.

Сталось великою шкодою для цілого сьвіта, що ті цівілізації в Перу і Мексико усунені з житя. З ними пропало багато зная і практики, котрі були-б користними для людства. Ми згу-

били також, коли племена Північної Америки, замісць заохоченя до їхнього зросту, були зуст-

Дивачно різьблений камінь знайдений між руїнами в Ґватемалі; він має пятьдесять тон ваги.

річені як дикі звірі, і давало ся їм "огненної води", як вони називали нашу бренді (ґатунок

горівки), котра їх хутко здеморалізувала.

На щасте, ми взнали, як ліпше трактувати раси, залюднюючі країни, що кольонізовані нами. В Індії, Америці, на Тихоокеанських Островах та на Маляйськім Архіпелязі, ми подбали не втручувати ся більше, як того необхідно, в місцеве жите і звичаї. Наш уряд зучив тамошню мову, замісць присилуваня тубольців виучувати нашу. Штуки і зная тих країн були взяті під опіку. Під нашим рядженєм тубольцям було вільно, і навіть помогало ся, зростати в їхній власний спосіб.

Якби сій штуці рядженя слідували в Америці, так багато повних ненависти сторінок в історії зістались-би ненаписаними, а сьвіт був би навіть більше цікавим місцем, як він є тепер.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ.

»Заморський Вістник« - се одинокий на цілу Північну Америку ілюстрований місячний журнал в українській мові.

"Заморський Вістник« містить в собі по-простому виложену науку, якої тепер так бракує нашим робітникам і фармерам, **пояснюючи ту науку многими образками.**

"Заморський Вістник" містить в собі зрозуміло для всіх написані виклади слідуючих наук:

Астрономія, Ґеольоґія, Ґеоґрафія, Аритметика, Альґебра, Ґеометрія, Механіка, Історія культури, Фізика, Опис народів, Головніщі події в Історії людства, Житє звірят і рослин, Ради про здоровлє, Господарські поради, Як виховувати дітей, і багато иньшого.

"Заморський Вістник« подає огляд політичних подій, що стались протягом місяця.

»Заморський Вістник" можете передплатити своїм кревним або знакомим в Старім Краю!

Річна переплата в Канаді: на рік $2.50ц. на пів-року $1.25ц. до Европи і Америки на рік $2.75ц. Поодиноке число 25ц. Хто ще немає журнала, хай скорше вишле передплату на адресу:

ZAMORSKYJ VISTNYK
516 Queen Street W.
TORONTO, ONT. CANADA.

ЧОМУ ТРЕБА ЗНАТИ

ҐЕОҐРАФІЮ?

Коли Ви не запізнані з **"ҐЕОҐРАФІЄЮ"**, себто з наукою про опис поверхні землі, про материки, острови та моря, про всілякі підсоня в сьвіті, про розміщенє на землі рослин, звірят та людий, про державні межі, про міста та адміністративний поділ держав зокрема, про кількість людства в кожній державі, про стан гандлю, промисловости та хліборобства на сьвіті, **отже коли Ви не запізнані з "ҐЕОҐРАФІЄЮ"** так для Вас цілий сьвіт буде як у мішку. **Ви навіть не годні будете пожиточно скористати з читаня часописів;** а до історії та політики нема тоді чого й братись, коли не знає **"ҐЕОҐРАФІЇ". Тому ми радимо Вам зараз замовити собі**

"Ґ Е О Ґ Р А Ф І Ю"

в українській мові, що коштує в окладинці лише 80 ц.

Замовленя посилати на адресу:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 QUEEN ST, W

TORONTO, ONT. CAN.